
Avskiljande från högskoleutbildning

VERKSAMHETEN VID HÖGSKOLANS
AVSKILJANDENÄMND 1988–1998

HÖGSKOLANS
AVSKILJANDENÄMND

Avskiljande från högskoleutbildning

VERKSAMHETEN VID HÖGSKOLANS
AVSKILJANDENÄMND 1988–1998

Högskolans avskiljandenämnd 1999

Högskolans avskiljandenämnd • Birger Jarlsgatan 43 • Box 7249, 103 89 Stockholm
tfn 08-563 087 00 • fax 08-563 087 10 • e-post han@hsv.se

Avskiljande från högskoleutbildning

Verksamheten vid Högskolans avskiljandenämnd 1988–1998

Producerad av Högskoleverket i november 1999

ISBN 91-88874-39-7

Innehåll: Högskolans avskiljandenämnd

Grafisk form: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Printgraf, Stockholm, november 1999

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
2 Bakgrunden till nämndens tillkomst	6
3 Bestämmelserna	7
3.1 Inledning	7
3.2 Vem kan avskiljas	7
3.3 Psykisk störning	8
3.4 Missbruk	9
3.5 Allvarlig brottslighet	9
3.6 Påtaglig risk	10
3.7 Beslut om avskiljande	12
3.8 Förhållandet till de disciplinära bestämmelserna	13
3.9 "Olämpliga" studenter	14
4 Nämnden och dess kansli	17
4.1 Nämndens sammansättning	17
4.2 Kanslifunktioner	17
4.3 Kostnader	18
4.4 Nämndens erfarenhet och synpunkter angående sammansättning och kanslifunktioner	19
5 Handläggningen hos nämnden	20
5.1 Ärendet inleds	20
5.2 Partsställningen och utredningsansvaret	21
5.3 Utredningen	22
5.4 Läkarundersökning m.m.	23
5.5 Nämndens sammanträden	23
5.6 Nämndens beslut	24
5.7 Sekretess	25
6 Ärendestatistik 1988-98	27
6.1 Inkomna ärenden	27
6.2 Könsfördelning	28
6.3 Utbildningsområden	28
6.4 Nämndens beslut	29
6.5 Grunderna för avskiljande	31
6.6 Överklagade ärenden	32

7 Avslutande synpunkter	33
Bilaga 1	
Utgår i den version av rapporten som publiceras digitalt	
Bilaga 2	35
Utblick. Något om rättsläget i Norge och Finland	35
Bilaga 3	40
Utdrag ur högskolelagen (1992:1434)	40
Bilaga 4	41
Förordning (1987:915) om avskiljande av studenter från högskoleutbildning	41

1

Inledning

Den 1 januari 1988 trädde bestämmelser i kraft som gjorde det möjligt att under vissa förutsättningar skilja studenter från studier vid universitet och högskolor. En ny nämnd, Högskolans avskiljandenämnd (HAN), inrättades samtidigt med uppgift att fatta beslut i ärenden om avskiljande.

Bestämmelserna om avskiljande innebär att studenter som lider av psykisk störning, missbrukar alkohol eller narkotika eller har gjort sig skyldiga till allvarlig brottslighet kan avskiljas om det dessutom föreligger en påtaglig risk för att studenten i fråga kan skada annan person eller värdefull egendom under utbildningen. Avskiljandet är inte tidsbegränsat. Om den avskiljde begär det skall avskiljandebeslutet omprövas. Detta kan dock ske tidigast två år efter det ursprungliga beslutet.

Nämnden har nu verkat i något mer än tio år. Antalet ärenden om avskiljande har varit förhållandevis lågt och mindre än vad som antogs vid nämndens tillkomst. Nämnden har emellertid funnit det lämpligt att i en rapport redovisa utfallet av de tio första årens verksamhet. Skälet härtill är främst att det före nämndens tillkomst inte fanns någon möjlighet att avskilja studenter på grund av de nyss angivna skälen och att det därför bör vara av visst intresse att försöka sammanfatta verksamheten och visa vilket utfallet blivit.

Tyngdpunkten i redovisningen ligger på frågor som har större allmänt intresse. Det förhållandevis ringa antalet ärenden medför att någon fast enhetlig praxis i frågor där nämnden har möjlighet att göra egna bedömningar ännu i huvudsak inte kan anses ha utbildat sig.

Denna rapport har utarbetats i samråd med ledamöterna och ersättarna för dessa i nämnden.

Uppgifterna i rapporten avser förhållandena den 1 augusti 1999.

Stockholm i september 1999

Arvid Sanmark
Ordförande i nämnden

Mikael Herjevik
Föredragande i nämnden

2

Bakgrunden till nämndens tillkomst

Någon möjlighet att avskilja studenter från utbildningen på grund av de skäl som de nuvarande bestämmelserna anger torde inte ha funnits före 1988.¹

I en skrivelse till regeringen 1980 konstaterade Justitieombudsmannen (JO) att det saknades regler om avstängning av olämpliga studerande vid universitet och högskolor och att avsaknaden av sådana regler var en brist. JO uttalade i skrivelsen att likaväl som det ur samhällelig synpunkt framstod som oacceptabelt att utbilda personer i ett yrke för vilket de var olämpliga framstod det i än högre grad som otillfredsställande att en fråga av så allvarlig karaktär för den enskildes framtid inte kunde bli föremål för prövning i särskild ordning.

I anledning av JO:s skrivelse uppdrog regeringen åt dåvarande Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) att i samråd med sakkunniga inom högskolan utarbeta och komma in med förslag till regler för att skilja studerande från högskoleutbildning. UHÄ tillsatte i sin tur en särskild arbetsgrupp, som 1983 avgav ett preliminärt förslag till lösning. Efter remissbehandling av det preliminära förslaget lämnade därefter arbetsgruppen sitt slutliga förslag till UHÄ (se UHÄ-rapport 1984:16). UHÄ redovisade därefter uppdraget i en skrivelse till regeringen.

Regeringen avgav i 1987 års budgetproposition ett förslag i frågan (prop. 1986/87:100, bil. 10 sid. 198-210). Förslaget bifölls av riksdagen (bet. UbU 1986/87:15 samt rskr 1986/87:155). Det föranledde vissa bestämmelser som med några undantag rörande andra frågor än grunderna för avskiljande fortfarande gäller. De gällande bestämmelserna redovisas i avsnitt 3.

¹ Fram till 1977 fanns det visserligen vissa möjligheter att för vissa slag av utbildningar avskilja studerande som saknade förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningar eller var olämpliga för det blivande yrket (jfr prop. 1986/87:100, bil 10 sid. 200). Dessa bestämmelser var emellertid av väsentligt annat slag än de som nämnden har att tillämpa.

3

Bestämmelserna

3.1 Inledning

Bestämmelser om avskiljande av studenter från högskoleutbildning återfinns i 4 kap. 6 § högskolelagen (1992:1434). De lyder:

Regeringen får meddela föreskrifter om att en student tills vidare skall avskiljas från utbildningen i fall då studenten

- 1. lider av psykisk störning,*
- 2. missbrukar alkohol eller narkotika, eller*
- 3. har gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet.*

Som ytterligare förutsättning för ett avskiljande gäller att det, till följd av något sådant förhållande som avses i första stycket 1-3, bedöms föreligga en påtaglig risk att studenten kan komma att skada annan person eller värdefull egendom under utbildningen.

De föreskrifter regeringen meddelat återfinns i *förordningen* (1987:915) *om avskiljande av studenter från högskoleutbildning* (härefter kallad avskiljandeförordningen). Denna förordning reglerar bl.a. verkan av ett beslut om avskiljande, rätten till omprövning samt verksamheten i övrigt vid HAN. Avskiljandeförordningen återfinns i gällande lydelse den 1 augusti 1999 som bilaga 4 i denna rapport.

Frågor om avskiljande prövas av HAN. Nämnden tar upp sådana frågor på anmälan av berörd högskola. Den som avskiljts från högskoleutbildning kan begära omprövning hos nämnden sedan två år förflutit från det beslutet meddelades.

I avsnitten 3.2–3.9 behandlas olika frågor med anknytning till bestämmelserna i 4 kap. 6 § högskolelagen.

3.2 Vem kan avskiljas

Enligt stadgandet i högskolelagen kan studenter under vissa förutsättningar komma ifråga för avskiljande från högskoleutbildning. Med ordet *student* åsyftas såväl studenter som bedriver grundläggande högskoleutbildning som studenter som bedriver forskarutbildning. Det är dock nästan uteslutande studenter inom grundläggande högskoleutbildning som varit föremål

för nämndens prövning. Endast några enstaka ärenden har således gått forskarstudierande.

Enligt 1 kap. 4 § högskoleförordningen (1993:100) avses med student enligt förordningen den som är *antagen* till och *bedriver* högskoleutbildning. Nämnden har därför i ett ärende inte ansetts sig kunna pröva en anmälan mot en person som på lång tid inte hade bedrivit högskolestudier vid den anmälade högskolan.

En högskola anmälde en man för avskiljande. Mannen, som dömts till livstids fängelse för bl.a. mord, hade antagits till utbildning vid högskolan. Han hade dock inte bedrivit några studier vid högskolan på 15 år och hade inte heller på grund av fängelsestraffet någon möjlighet att vid tillfället återuppta sina studier. Nämnden fann att mannen inte kunde anses vara student vid tillämpningen av 4 kap. 6 § högskolelagen. Nämnden avvisade därför högskolans anmälan.

3.3 Psykisk störning

Avskiljande kan ske bl.a. om studenten lider av *psykisk störning*. När nämnden har anledning att anta att studenten kan lida av psykisk störning får nämnden anmoda studenten att låta läkarundersöka sig.

Ursprungligen användes begreppen ”psykisk sjukdom” och ”psykisk abnormitet” i bestämmelserna om avskiljande. Dessa begrepp valdes av lagstiftaren bl.a. för att begreppen ansågs vedertagna. Dessutom fanns en lång tids praxis att tillgå för tolkningen av innebörden (jfr prop. 1986/87:100, bil. 10, sid. 205).

Lagen om psykiatrisk tvångsvård (1991:1128) respektive *lagen om rättspsykiatrisk vård* (1991:1129) trädde ikraft 1992. Genom dessa lagar infördes ett nytt begrepp gemensamt för sjukvården och rättsväsendet, nämligen ”allvarlig psykisk störning”. Avsikten med ändringen var bl.a. att anpassa begreppsbildningen till ett modernt synsätt grundat på ökade kunskaper om orsakerna till uppkomsten av psykisk ohälsa (jfr prop. 1990/91:58, bil. 1, sid 85).

Förändringen i de angivna lagarna medförde också förändringar i en rad andra bestämmelser. För HAN:s del ersattes ”psykisk sjukdom” och ”psykisk abnormitet” med det grundläggande sjukdomsbegreppet ”psykisk störning”. Begreppet hade redan stor användning som samlingsbeteckning inom psykiatri och det användes även som samlande begrepp i Socialstyrelsens klassifikation av sjukdomar. Begreppsförändringen medförde i praktiken inte någon förändring av nämndens bedömningar i de enskilda ärendena.

Psykisk störning är, enligt Socialstyrelsens klassifikation från 1997, en störning i den psykologiska utvecklingen som ger personlighetsstörning och beteendestörning hos en vuxen person. När störningen begränsas till en konflikt mellan individ och samhälle kan det röra sig om socialt avvikande beteende, positivt eller negativt, vilket dock inte är ett beteende som i och för sig representerar en psykisk störning. Det bör påpekas att någon entydig tolkning av begreppet ”psykisk störning” inte finns och att det därför kan tolkas på olika sätt av olika psykiatrer.

Inom nämndens verksamhet har frågor om innebörden av begreppet varit aktuella i fall då studenter lidit av sådana personlighetsstörningar att de inte har förstått sitt eget beteende och t.ex. inte godtagit en högskolas avrådan från att fortsätta studierna. Nämndens ledamöter har varit överens om innebörden av begreppet ”psykisk störning”. De psykiatriska bedömningarna säkerställs genom att två erfarna psykiatrer ingår i nämnden.

3.4 Missbruk

En ytterligare grund för avskiljande kan vara missbruk av alkohol eller narkotika. Även här kan nämnden anmoda en student att låta läkarundersöka sig.

En kvinna som studerade vid hälso- och sjukvårdslinjen anmäldes till HAN av högskolan. Kvinnan missbrukade läkemedel. Med hänsyn härtill och till hennes psykiska tillstånd bedömde nämnden att det fanns en påtaglig risk för att hon kunde komma att skada patienter under utbildningen. Kvinnan avskiljdes från pågående utbildning. Hon fick inte heller antas till någon annan vårdutbildning. Två år senare begärde kvinnan omprövning. Nämnden upphävde avskiljandet eftersom förutsättningarna för avskiljande då inte längre var uppfyllda.

För att ett avskiljande på grund av alkoholmissbruk skall kunna upphävas har nämnden i ett ärende ansett att det måste krävas att den avskiljde dokumenterat att han under en längre tid – i vart fall under ett till två år – har avhållit sig från sitt missbruk och att han har vidtagit åtgärder för att förhindra att han skall återfalla i missbruket.

3.5 Allvarlig brottslighet

Även allvarlig brottslighet kan utgöra en grund för avskiljande. Om vad som skall anses ligga i begreppet allvarlig brottslighet finns uttalanden i förarbet-

ena. Enligt dessa skall det vara fråga om våldsbrott eller grova narkotikabrott, för vilka utdömts eller för vilka normalt skulle ha följt ett fängelsestraff om minst ett år. Även allvarliga fall av grov skadegörelse samt allmänfarliga brott enligt 13 kap. brottsbalken, för vilka är stadgat minst ett års fängelse, bör komma i fråga. Försök till sådana brott bör i detta sammanhang kunna bedömas som lika allvarliga som fullbordade brott. Härutöver kan en student som gjort sig skyldig till omfattande brottslighet av angivet slag, där ingen enskild gärning förskyller minst ett års fängelse, kunna bli föremål för avskiljande om gärningarna sammantagna föranleder fängelsestraff om minst ett år (prop. 1986/87:100 bil. 10, sid. 206).

Vad gäller grunden allvarlig brottslighet har nämnden bl.a. prövat följande fall.

- En student vid ingenjörsutbildning som dömts till tio månaders fängelse för försök till våldtäkt. Domstolen hade vid bestämmande av straffets längd beaktat vissa särskilda omständigheter. Mannen avskiljdes från all högskoleutbildning.
- En läkarstudent som dömts till fem års fängelse för grov misshandel och grovt olaga tvång. Mannen avskiljdes från all högskoleutbildning.
- En student som dömts till fängelse fyra år och sex månader för narkotikabrott. Mannen avskiljdes från all lärar- och vårdutbildning.
- En kemistuderande som bl.a. dömts till sex års fängelse för narkotikabrott. Mannen avskiljdes från all högskoleutbildning.

3.6 Påtaglig risk

Som en allmän ytterligare förutsättning för avskiljande gäller att det alltid till följd av den psykiska störningen, missbruket eller den allvarlig brottsligheten bedöms föreligga en påtaglig risk att studenten kan komma att skada annan person eller värdefull egendom under utbildningen (4 kap. 6 § andra stycket högskolelagen). Bedömningen om studenten kan utgöra en påtaglig risk utgör ofta det svåraste momentet i nämndens prövning.

I förarbetena anges att riskbedömningen så långt som möjligt skall ske utifrån objektiva grunder, men att det är uppenbart att det ofta kan bli fråga om mycket svåra avgöranden (a.a. sid. 205). Vidare uttalas i förarbetena att, vid bedömningen av om det föreligger en risk för att en student återigen skall begå brott, liknande han tidigare gjort sig skyldig till, omständigheterna vid brottets begående bör tillmätas mycket stor betydelse. Prövningen får, sägs det vidare, inte bli schablonmässig, utan en ingående riskbedöm-

ning måste göras för varje enskild student (a.a. sid. 207).

Följande ärende är ett exempel på hur nämnden resonerat kring begreppet påtaglig risk i samband med psykisk störning.

Nämnden avskiljde studenten H från pågående textilläro-utbildning samt förordnade att hon inte fick antas till någon annan högskoleutbildning. Nämnden fann att det förelåg en påtaglig risk för att H, till följd av psykisk störning, kunde skada annan person under utbildningen. Efter fyra år begärde H omprövning av beslutet.

Nämnden konstaterade i sitt omprövningsbeslut att H:s situation förbättrats sedan hon blivit avskild från högskoleutbildning och att hon genomgått medicinsk vård. Under förutsättning att hon fortsatte att ha läkarkontakt och tog sina mediciner fanns det en god prognos att hon inte återgick i tidigare sjukdomsbild. Å andra sidan framgick det av utredningen att ett återupptagande av högskoleutbildning och medföljande stress kunde orsaka försämring. I en sådan situation fanns det viss risk att H kunde skada annan person under utbildningen. Frågan var dock om den risken kunde anses påtaglig. Nämnden konstaterade härvid att det av utredningen framgick att H nu skötte sina läkarkontakter, medicinering och övriga rehabiliteringsåtgärder. Nämnden förutsatte att hon skulle fortsätta att sköta detta även när hon hade tillgång till högskoleutbildning. Risken att H skulle skada annan person under utbildningen kunde under dessa förhållanden inte anses påtaglig. Nämnden upphävde därför beslutet om avskiljande.

Följande ärende är ett exempel på bedömningen av påtaglig risk i samband med kombinationen allvarlig brottslighet och psykisk störning.

B, som var student vid en ingenjörsutbildning, dömdes för försök till mord. Påföljden bestämdes till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Enligt tingsrätten hade inga förmildrande omständigheter framkommit. Enligt det rättspsykiatriska utlåtandet i brottmålet hade B begått gärningen under påverkan av allvarlig psykisk störning. Den ansvarige undersökningsläkaren angav att det fanns risk för återfall i brottslighet av allvarligt slag. Efter att brottmålsdomen vunnit laga kraft anmälde högskolan B för avskiljande.

Nämnden konstaterade bl.a. i sitt beslut att B gjort sig skyldig till mycket allvarlig brottslighet. Han hade begått gärningen under påverkan av allvarlig psykisk störning och han hade alltjämt denna störning. Det var inte möjligt att bedöma hur länge B hade behov av rättspsykiatrisk vård. Nämnden fann att det förelåg en uppenbar risk att B skulle återfalla i brottslighet av allvarligt slag.

Nämnden avskiljde B från pågående utbildning och förordnade att han tills vidare inte fick antas till någon annan högskoleutbildning.

Böverklagade nämndens beslut. Länsrätten avslog dock överklagandet. Regeringsrätten avslog slutligen B:s ansökan om prövningstillstånd. Nämndens beslut stod därför fast.

Studenter som genomgår lärarutbildning kommer under den praktiska delen av utbildningen i kontakt med barn och ungdom i olika åldrar. Ett beroendeförhållande till studenten kan i sådana fall komma att uppstå. Enligt nämndens mening måste därför de fall, då en student vid någon lärarutbildning gjort sig skyldig till allvarlig narkotikabrottslighet eller allvarliga sexualbrott, bedömas som speciellt allvarliga.

Av avsnitt 6 framgår att flera av de ärenden som nämnden har prövat har rört studenter vid vård- eller lärarutbildningar. I dessa ärenden har det enligt nämnden förelegat en påtaglig risk att patienter och skolelever kunnat komma till skada under den praktiska delen av utbildningen.

Något ärende där det påstås att det skulle föreligga påtaglig risk att *värdefull egendom* skulle skadas har inte prövats.

En följd av att det krävs att, det utöver psykisk störning, missbruk eller allvarlig brottslighet, *även* skall föreligga en påtaglig risk för skada, är att det för den som är intagen på kriminalvårdsanstalt och bedriver studier på distans från anstalten inte kan bli aktuellt med något fortsatt avskiljande just för dessa studier. Om en sådan studerande senare kan få fortsätta sina studier på plats vid lärosätet har inte prövats principiellt av nämnden. Det kan dock inte uteslutas att nämnden skulle bedöma att en påtaglig risk för skada fortfarande föreligger vid studier inom lärosätets lokaler och att de inom anstalten bedrivna studierna således inte kan få fortsätta på plats vid lärosätet.

3.7 Beslut om avskiljande

Om nämnden finner att de angivna förutsättningarna föreligger i ärendet beslutar nämnden att *avskilja* studenten.

Av 2 § avskiljandeförordningen framgår att ett beslut om avskiljande alltid skall innebära att studenten tills vidare inte får fortsätta den pågående utbildningen. Om inte nämnden förordnar annat skall ett beslut om avskiljande också innebära att studenten tills vidare inte får antas till annan utbildning av samma slag. Ett beslut om avskiljande kan även innehålla förordnande att studenten tills vidare inte får antas till någon annan högskoleutbildning.

I avsnitt 5.6 beskrivs närmare nämndens rutiner beträffande avskiljande-besluten.

Ett beslut om avskiljande skall, på skriftlig begäran av den som beslutet avser, omprövas sedan två år förflutit från det beslutet meddelades. Vid sådan omprövning gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs om avskiljande (3 § avskiljandeförordningen).

När ett beslut om avskiljande upphävs får studenten utan särskild ansökan återuppta utbildningen och tillgodoräkna sig den tidigare fullgjorda utbildningen (4 § avskiljandeförordningen).

3.8 Förhållandet till de disciplinära bestämmelserna

Det kan i detta sammanhang vara av intresse att kort beröra förhållandet mellan bestämmelserna om avskiljande och bestämmelserna om disciplinära åtgärder inom högskolan.

Bestämmelser om *disciplinära åtgärder* mot studenter återfinns i 10 kap. högskoleförordningen. Av 10 kap. 1 § högskoleförordningen framgår att disciplinära åtgärder får vidtas mot studenter som

1. med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försöker vilseleda vid prov eller när en studieprestation annars skall bedömas,
2. stör eller hindrar undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen vid högskolan,
3. stör verksamheten vid högskolans bibliotek eller annan särskild inrättning inom högskolan,
4. utsätter någon annan student för sådana sexuella trakasserier som avses i 1 kap. 9 § första stycket högskoleförordningen eller en arbetstagare vid högskolan för sådana sexuella trakasserier som avses i 6 § andra stycket jämställdhetslagen (1991:433).

De disciplinära åtgärderna är varning och avstängning. Ett beslut om avstängning innebär att studenten inte får delta i undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen vid högskolan. Beslutet skall avse en eller flera perioder dock sammanlagt högst sex månader. Ett beslut om avstängning får också begränsas till att avse tillträde till vissa lokaler inom högskolan.

Ärenden om disciplinära åtgärder handläggs av disciplinnämnden vid lärosätet och – till viss del – av rektor själv. Disciplinnämnds beslut om avstängning får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

Det finns grundläggande skillnader mellan de disciplinära bestämmelserna och bestämmelserna om avskiljande. De disciplinära bestämmelserna kan sägas vara en typ av bestraffning för vissa särskilda förseelser från studentens sida under högskoleutbildningen. Bestämmelserna om avskiljande avser i stället att förhindra att vissa studenter skadar sin omgivning under högskoleutbildningen. Det är dock inte uteslutet att bestämmelserna om avskiljande och de disciplinära bestämmelserna skulle kunna vara tillämpliga *samtidigt* i vissa situationer. Nämnden har också erfarit att i några fall har lärosätena övervägt att anmäla studenter för avskiljande men slutligen valt att i stället tillämpa de disciplinära bestämmelserna.

Nämnden har för sin del inte erfarit några problem med gränsdragningen gentemot de disciplinära bestämmelserna.

3.9 "Olämpliga" studenter

Bestämmelserna om avskiljande tar sikte på fall där studenter, som lider av psykisk störning, missbrukar alkohol eller narkotika eller har gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet, kan utgöra en fara för sin omgivning under utbildningen. Det har med jämna mellanrum även ställts krav på att en annan kategori studenter skall komma ifråga för avskiljande, nämligen studenter som kan anses olämpliga för sin kommande yrkesroll. Det skulle gälla företeelser som enligt gällande bestämmelser i och för sig inte är tillräckligt grava för att avskilja en student men som ändå kunde vara diskvalificerande för yrkeslegitimation eller annan behörighet. Detta skulle framför allt avse undervisningsyrken och vårddyken, där personer med uppenbart bristande lämplighet skulle kunna skada eller kränka andra personer i sin kommande yrkesroll. Exempel på detta är läkarstudenter som på grund av bristande kommunikationsförmåga har svårt att förstå och respektera patienters behov av integritet, eller tandläkarstuderande som lider av allvarliga darrningar i händerna. Frågan om "olämpliga" studenter har väckts och diskuterats vid samtliga studie- och informationsbesök som HAN genomfört vid svenska högskolor under årens lopp.

Frågan om avskiljandebestämmelserna i högskolelagen skall utvidgas till att även omfatta olämplighet har remissbehandlats flera gånger de senaste åren. HAN har avgivit flera remissyttranden ² till regeringen och därvid

² Yttrande 1994-02-09 över Riksdagens revisorers rapport Disciplinärenden inom hälso- och sjukvården (Rapport 1993/94:4) samt Yttrande 1996-02-06 över Utbildningsdepartementets remiss 1995-12-05, Avskiljande av studenter från högskoleutbildning (U95/3484/UH).

lämnat i huvudsak följande synpunkter. För de fall då en student på grund av bristande förutsättningar, t.ex. vad gäller teknisk skicklighet, är olämplig för det eller de yrken som studierna syftar till, bör det ankomma på lärosätet att i samband med genomgången av olika prov avgöra om studenten bör underkännas i något av dessa prov. En erfarenhet nämnden fått genom sina besök vid universitet och högskolor är att det finns behov av att skilja uppenbart olämpliga studenter från utbildningen. Vid samtal med företrädare för lärosätena har det dock ofta visat sig att lärosätet kunnat nå det avsedda resultatet genom en mer konsekvent och fast tillämpning av gällande regler om prövning och bedömning vid olika prov och tentamina samt av praktik där sådan ingår i utbildningen. Ett skiljande från studier på grund av olämplighet i de fall då ett avskiljande inte kan ske enligt gällande lagregler i 4 kap. 6 § högskolelagen bör sålunda i stor utsträckning kunna avgöras indirekt genom att studenten inte godkänns i prov eller tentamina vid det aktuella lärosätet. Det är också vid det aktuella lärosätet som de kunskaper om den enskilde studentens lämplighet för kommande yrke finns som bör ligga till grund för detta avgörande.

Av en sammanställning över remissyttranden framgår att många remissinstanser delade HAN:s inställning.³ Som framgår av vad som anges i en proposition delade även regeringen nämndens ståndpunkt. Enligt vad regeringen anförde i denna proposition är det främst i utbildningar som leder till vård- eller undervisningsyrken som det kan vara aktuellt att avskilja studenter som är olämpliga för det yrke som studierna syftar till. Regeringen instämde i HAN:s uppfattning att sådant avskiljande bör kunna göras genom att den studerande inte godkänns vid prövning och bedömning av olika prov och av praktikmoment. Underkännande av prov, och särskilt av moment som avser yrkespraktik, synes inte alltid ha använts i den utsträckning som kunde ha varit möjlig. Regeringen ansåg vidare att det är viktigt att högskolorna har förmåga att hantera dessa svåra ärenden. Frågorna bör lyftas upp och diskuteras inom högskolorna för att underlätta framtida beslut. En diskussion mellan högskolorna är nödvändig för att få fram tydliga principer för i vilka fall underkännande eller avrådan bör tillgripas. Det bör också finnas rutiner, som är kända för både lärare och studenter, för hur dessa frågor skall hanteras (prop. 1995/96:184, sid. 42–43).

³ En sammanställning över lärosätenas och andra myndigheters inställning i frågan återfinns i promemorian *Yttranden över Utbildningsdepartementets remiss Avskiljande av studenter* (dnr U95/3484/UH). Promemorian innehåller även en kartläggning av situationen vid lärosätena.

Nämnden vill mot bakgrund av vad som uppgetts vid de studiebesök som nämnden gjort vid olika lärosäten tillägga följande. Det är viktigt att den som är ansvarig examinator i något ämne i början av studierna och som bedömer studenten som olämplig, i enlighet med vad som angivits ovan, verkligen underkänner studenten. Denne riskerar annars att i slutet av sin utbildning få bedömningen att "vi bara inte kan släppa igenom" honom eller henne. Å andra sidan kan det av medmänskliga skäl vara frestande att godkänna studenten, när han eller hon har gått igenom en lång utbildning och tagit stora studielån, trots medvetenheten om olämpligheten för det aktuella yrket. Med hänsyn till det sagda kan det vara lämpligt att i kurs- eller utbildningsplan föra in "spärrar" i form av krav på godkända delkurser eller godkända praktikmoment för fortsatta studier inom utbildningen. Så har också skett på senare tid i många vård- och lärarutbildningar.

I betänkandet *Lämplighetsprövning av personal inom förskoleverksamhet, skola och skolbarnomsorg* (SOU 1998:69) föreslås en ordning med lämplighetskontroll av personal inom dessa områden, med bl.a. krav på uppvisande av intyg ur kriminalregistret inför anställning. HAN har i yttrande till regeringen – med vissa förbehåll – lämnat förslaget utan erinran. Nämnden har även ansett att samma förutsättningar rimligen borde gälla inför praktiktjänstgöring under utbildningen till dessa yrken som inför anställningen av personal i dessa yrken. Enligt nämnden borde frågan om lämplighetskontroll inför praktiktjänstgöring, liksom den anslutande frågan om lämplighetskontroll vid antagning till aktuella utbildningar, utredas vidare.

4

Nämnden och dess kansli

4.1 Nämndens sammansättning

Nämndens sammansättning regleras i 5 § avskiljandeförordningen. Nämnden består av en ordförande och fyra andra ledamöter. Dessa utses av regeringen för högst tre år. Ordföranden skall vara eller ha varit domare. Av de övriga ledamöterna skall en vara psykiatrisk sakkunnig, två ha särskild insikt i förhållandena inom universitet och högskolor och en företräda allmänna intressen. För var och en av ledamöterna finns också en personlig ersättare.

Genom sin sammansättning har nämnden fått en domstolsliknande karaktär. Förutom inslaget av domare i nämnden gäller också för nämndens ledamöter och ersättare samma typ av jäv som för domare. Detta innebär en viss skärpning i förhållande till de jävsregler som gäller vid vanliga förvaltningsmyndigheter. Vid omröstning i nämnden gäller också i tillämpliga delar bestämmelserna i 29 kap. rättegångsbalken om omröstning i brottmål med endast lagfarna ledamöter.

En förteckning över de personer som genom åren varit förordnade som ledamöter och ersättare i nämnden återfinns i bilaga 1.

4.2 Kanslifunktioner

Vid tillkomsten av nämnden uttalades att antalet ärenden kunde antas bli relativt litet. Det var därför inte motiverat att förse nämnden med ett eget kansli (prop. 1986/87:100, bil 10 sid. 208). Nämndens kansligöromål har därför utförts av särskilda s.k. värdmyndigheter. Dessa har handlagt sedvanliga administrativa göromål åt nämnden, såsom en första registrering av inkommande ärenden, arkivhantering och utbetalning av arvoden. Ärendena om avskiljande har beretts och föredragits inför nämnden av särskilt utsedd personal vid värdmyndigheterna.

En sådan konstruktion med en värdmyndighet är förhållandevis vanlig. Inom t.ex. utbildningssektorn gäller samma förhållande för Överklagandenämnden för högskolan och Skolväsendets överklagandenämnd.

Till följd av förändringarna av högskolesektorns myndighetsstruktur

har avskiljandenämndens värdmyndigheter skiftat genom åren. HAN har haft följande värdmyndigheter.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ)	1988–1992
Verket för högskoleservice (VHS)	1992–1993
Överklagandenämnden för högskolan	1993–1995
Högskoleverket	1995–

Från och med den 1 juli 1995 är Högskoleverket således värdmyndighet. Nämndens har två föredragande, en ordinarie och en ersättare. Båda är jurister och anställda vid verkets juridiska avdelning. Då de inte arbetar med frågor för HAN, handlägger de andra typer av ärenden åt Högskoleverket eller Överklagandenämnden för högskolan. Högskoleverkets kanslistöd vad gäller ärendehandläggning motsvarar normalt omkring 150–200 arbetstimmar per år.

Högskoleverkets registrator sköter HAN:s diarium och arkiv. Ekonomiadministrationen hanteras gemensamt av verkets juridiska avdelning och administrativa avdelning.

4.3 Kostnader

Avskiljandenämnden har aldrig haft egna anslag för sin verksamhet. I stället har kostnaderna för verksamheten bestridits av värdmyndigheterna genom deras anslagsmedel. Någon särredovisning av nämndens kostnader har inte alltid skett hos respektive värdmyndighet. Följande uppgifter och därmed förbundna kostnader redovisas dock i Högskoleverkets årsredovisning för 1998:

	1998	1997	1996
Avgjorda ärenden	4	4	2
Kostnad (kr)	400.000	400.000	200.000
Kostnad per avgjort ärende (kr)	100.000	100.000	100.000

Kostnaderna för verksamheten avser till största delen arvoden och resekostnader för ledamöter och ersättare. Högskoleverket har dessutom gjort ett generellt påslag för att täcka allmänna administrativa kostnader i samband med nämndens verksamhet.

De ökade totala kostnaderna för 1998 och 1997 jämfört med 1996 beror på att nämnden sammanträdde fler gånger under 1998 och 1997. Eftersom nämndens verksamhet är av begränsad omfattning, och huvudde-

len av kostnaderna avser arvoden och resor, resulterar varje förändring i antalet sammanträden från ett år till ett annat i en betydande förändring av kostnaderna för verksamheten.

4.4 Nämndens erfarenhet och synpunkter angående sammansättning och kanslifunktioner

Bestämmelserna om nämndens sammansättning har tillförsäkrat nämnden goda insikter i de olika frågor som kan bli aktuella för bedömningar. Som exempel kan nämnas att båda de psykiatriska sakkunniga i HAN till vardags arbetar som studentpsykiatriker. I nämnden deltar också bl.a. universitetslärare och studenter från olika universitet och högskolor. Den sammansättning som nämnden har med ledamöter, som har särskilda kunskaper inom vissa områden, och med föredragande, som i sin ordinarie anställning hos värdmyndigheten även arbetar med andra typer av högskolefrågor, har i hög grad bidragit till att nämndens arbete har kunnat bedrivas effektivt.

Enligt nämndens åsikt har de täta bytena av värdmyndigheter varit negativt för nämnden och krävt större arbetsinsatser från såväl ledamöter och nya föredragande än vad som normalt borde ha varit fallet. Ofta har nämnden fått byta föredragande då kansliuppgifterna övergått på ny värdmyndighet. Frågor om praxis och därmed om kontinuiteten i verksamheten har därmed övergångsvis krävt extra arbetsinsatser.

Samarbetet med Högskoleverket och dess föregångare som värdmyndighet har trots detta genomgående fungerat väl. Några särskilda avtal för att reglera förhållandet mellan respektive värdmyndighet och nämnden har exempelvis inte ansetts behövligt.

5

Handläggningen hos nämnden

5.1 Ärendet inleds

Nämnden tar upp frågor om avskiljande endast efter en skriftlig anmälan från rektor för ett universitet eller en högskola eller den som rektor har utsett (1 § avskiljandeförordningen).

Innan ett ärende väckts hos nämnden har självfallet redan en viss handläggning skett hos lärosätet. I regel har prefekt eller motsvarande befattningshavare under hand anmält visst missförhållande till rektor. I vissa fall sker det efter att institutionen utan framgång försökt hjälpa berörd student genom olika studentsociala stödåtgärder. I andra fall har ärendet varit av mer brådskande natur, exempelvis då studenten misshandlat eller hotat lärare och medstudenter. Vid vissa lärosäten har det mesta av handläggningen varit muntlig fram till att själva anmälan upprättats, vid andra har aktuella händelseförlopp noggrant dokumenterats under hand.

I regel är det rektor som beslutar om och undertecknar den skriftliga anmälan till nämnden. Föredragande och handläggare vid universitetet/högskolan är i regel chefsjuristen eller annan tjänsteman på motsvarande nivå inom den centrala förvaltningen. Vid de större universitet/högskolorna sköter denne tjänsteman de löpande kontakterna med nämnden, i regel med bistånd av ämnesföreträdaren (prefekt eller motsvarande). Bedömer lärosätet att man saknar erforderlig kompetens att driva ett ärende om avskiljande kan ett fristående biträde eller ombud anlitas.

Det händer att handläggaren vid berört lärosäte tagit kontakt under hand med HAN innan ett ärende formellt anmälts. Syftet är då ofta att höra sig för om gällande bestämmelser och nämndens handläggningsrutiner m.m. I några fall har dessa kontakter lett till att berörd student aldrig anmälts till nämnden utan i stället blivit föremål för disciplinära eller andra åtgärder vid lärosätet.

Förutom anmälningsärendena kan ett ärende hos nämnden även inledas genom att en redan avskiljd student begär omprövning. Ett beslut om avskiljande skall på skriftlig begäran av den som beslutet avser omprövas sedan två år förflutit från det att beslutet meddelades (jfr 4 kap. 7 § högskolelagen samt 3 § avskiljandeförordningen).

Avsnitt 6 innehåller en redogörelse för antalet inkomna ärenden m.m. under åren 1988–98.

5.2 Partsställningen och utredningsansvaret

Det anmälade lärosätet är numera studentens motpart inför nämnden (8 a § avskiljandeförordningen). Inför nämnden gäller sålunda en form av tvåpartsprocess liknande den som kan förekomma i domstolar. Så har dock inte alltid varit fallet.

Före den 1 juli 1996 hade inte lärosätet ställning som part inför nämnden. Inte heller kunde lärosätet överklaga ett beslut av nämnden. I regel inskränkte sig därför lärosätets befattning med ärendet till den inledande anmälan. I stället hade i praktiken nämnden ett betydande utredningsansvar. Nämnden upplevde emellertid sin på samma gång utredande och beslutande funktion som besvärlig. I samband med att avskiljandearärenden överklagades till domstol upplevde också vissa högskolor att de inte i tillräckligt hög grad fick yttra sig över riktigheten av sakuppgifter som den klagande, efter överklagande av HAN:s beslut, hade lämnat i skrivelser till länsrätten, kammarrätten eller regeringsrätten. I vissa fall hade t.o.m. felaktiga sakuppgifter lagts till grund för överinstansens avgörande. Dessa förhållanden påpekades för Justitiekanslern vid en inspektion hos nämnden i mars 1995.

I anledning av bl.a. nämndens synpunkter inkom Justitiekanslern (JK) i oktober 1995 med en framställan till regeringen om talerätt för högskolorna i avskiljandefrågor, i syfte att stärka de allmänna intressenas ställning i dessa typer av ärenden. JK skrev i sin framställning bl.a. att även om HAN hade ett utredningsansvar vid handläggningen av ärendena kunde det dock innebära avsevärda svårigheter att bedöma hur långt nämndens skyldigheter på denna punkt i det enskilda fallet egentligen borde sträcka sig. Nämndens objektiva ställning kunde komma att sättas i fråga t.ex. om nämnden själv på eget initiativ närmare söker utreda lämnade uppgifter av studenten. Enligt JK kunde det dock finnas starka skäl att sådana uppgifter verkligen blir ifrågasatta och utredda inför beslut i ärendet. Det kunde inte bortses ifrån att det ibland kunde lämnas oriktiga eller till och med medvetet ofullständiga uppgifter i sådana ärenden, vilket då kunde leda till materiellt felaktiga beslut. JK föreslog därför att aktuellt lärosäte dels skulle få ställning som part inför nämnden, dels få möjlighet att överklaga ett beslut av nämnden till allmän förvaltningsdomstol. En sådan lösning skulle innebära att en högskola skulle kunna bemöta uppgifter från studenten som denne

lämnar i målet efter HAN:s beslut, något som JK för egen del kunde bekräfta behovet av.

Regeringen delade i huvudsak JK:s uppfattning. I sitt förslag till riksdagen i frågan angav regeringen nämligen bl.a. följande. Någon annan än nämnden borde, för det allmännas räkning, svara för att inför nämnden lägga fram den kompletterande utredning som anses nödvändig. Det var av vikt att det underlag nämnden skulle fatta beslut på var så fylligt och rättvisande som möjligt. Det var också viktigt att ett beslut om avskiljande kunde fattas så snabbt som möjligt. Genom att även någon annan än den student som det var fråga om lägger fram utredningen hos nämnden torde nämnden kunna fatta beslut snabbare än i dag och på ett bättre underlag än nu. Det lärosäte som anmäler frågan om avskiljande bör ha ansvaret för att lägga fram nämnda utredning. När lärosätet fick ett sådant ansvar var det lämpligt att ansvaret förenades med ställning som part (prop. 1995/96:184 sid. 39–40).

5.3 Utredningen

Även om lärosätet och den anmälda studenten numera är varandras motparter har nämnden ändå det yttersta ansvaret för att ärendena blir tillräckligt utredda. Nämnden har ensam möjligheten att anmoda studenten att låta läkarundersöka sig och kan vid behov även inhämta kriminalregisterutdrag avseende studenten. Även andra typer av information kan inhämtas, t.ex. uppgifter från hälso- och sjukvård eller socialtjänst. Föreskrifter om uppgiftslämnande till nämnden finns i lagen (1980:11) om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m.fl., socialtjänstlagen (1980:620) och kriminalregisterkungörelsen (1973:58).

Studenten har rätt att få del av rektors anmälan och få tillfälle att yttra sig över den. Studenten delges anmälan av nämnden, vanligtvis genom rekommenderad postförsändelse med mottagningsbevis. Då en student begär omprövning får högskolan möjlighet att yttra sig i frågan. Parterna får även del av tillkommande utredning i ärendet, såsom läkarutlåtanden och andra yttranden, samt ges möjlighet att yttra sig över materialet.

Om nämnden finner att det finns särskilda skäl får den förordna att studenten skall avskiljas interimistiskt från utbildningen i avvaktan på att ärendet slutligt kan avgöras. Om förhållandena är sådana att beslutet inte kan anstå till nästa sammanträde med nämnden, får ordföranden ensam fatta ett sådant beslut.

Nämnden har i flera fall funnit skäl att besluta om interimistiskt avskiljande.

5.4 Läkarundersökning m.m.

Om det finns grundad anledning anta att en student bör avskiljas från högskoleutbildning på grund av psykisk störning eller missbruk får nämnden vid behov anmoda studenten att låta läkarundersöka sig av den läkare som nämnden anvisat honom. Nämnden har fattat sådana beslut i många ärenden.

Nämnden har efterhand funnit att sådana läkarundersökningar lämpligen vid missbruk eller psykisk störning bör utföras av överläkare i psykiatri inom landstingsvården.

Det kan inte förväntas att respektive läkare alltid skall ha klart för sig vad som är syftet med undersökningen. Det har därför visat sig att det från nämndens sida krävs tillräckligt klara direktiv för undersökningen till läkaren. Undersökningen måste vara relativt ingående för att den skall ge nämnden en god bedömning av studentens psykiska status. I början av nämndens verksamhet inträffade det i något fall att läkaren efter en kortare och mer summarisk undersökning avgav ett utlåtande som vid närmare granskning mot andra uppgifter i ärendet visade att läkaren hade blivit vilseförd av studentens egna uppgifter. Nämnden tvingades härvid anmoda studenten att genomgå ny läkarundersökning med annan undersökningsläkare, vilket studenten naturligtvis uppfattade som negativt. Nämnden har härefter utarbetat utförligare anvisningar för läkarbedömningen.

Det har förekommit att studenten, trots anmodan, inte har inställt sig till läkarundersökningen. Problemet har dock förutsetts genom att nämnden, för det fall studenten inte har inställt sig till läkarundersökning inom ett år från anmodan, skall pröva frågan om avskiljande på det material nämnden har tillgängligt (15 § avskiljandeförordningen).

I vissa fall har nämnden, exempelvis då någon begärt omprövning av ett beslut om avskiljande, inhämtat ett enklare läkarutlåtande från den läkare som behandlar berörd student.

5.5 Nämndens sammanträden

Beslut om avskiljanden fattas av HAN vid sammanträde. Nämnden sammanträder vid behov, vanligtvis 3–5 gånger per år. Till sammanträdet kallas såväl ledamöter som ersättare. Ärendena avgörs efter föredragning av personal vid värdmyndigheten.

Den student som så önskar får själv komma till nämndens sammanträde och där muntligen framföra sina synpunkter och önskemål. Detta har förekommit vid ett flertal tillfällen. Företrädare för lärosätet har i samband härmed beretts tillfälle att närvara. Eftersom det numera råder tvåpartsför-

hållande inför nämnden följer att båda parter alltid skall få delta vid sammanträdet. Det är nämndens erfarenhet att sådan muntlig förhandling mycket ofta ger en god belysning av väsentliga frågor i ärendet och därför är till fördel för utredningen av ärendet samt därmed medför att nämndens beslut blir det bästa möjliga.

Nämnden sammanträder i Stockholm. För närvarande hålls sammanträdena i Högskoleverkets lokaler på Birger Jarlsgatan. Om det finns särskilda skäl får dock nämnden sammanträda på annan ort för behandling av visst eller vissa ärenden (23 § avskiljandeförordningen). Tanken med sistnämnda stadgande är att det i vissa fall skulle vara lättare om nämnden höll sammanträde i den del av landet där studenten och högskolans företrädare befinner sig, än att dessa personer skulle resa till Stockholm. Nämnden har dock hittills inte funnit skäl att hålla något sammanträde utanför Stockholm.

Den som på nämndens begäran har inställt sig till muntlig förhandling, får tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle samt ersättning för mistad inkomst eller annan ekonomisk förlust, om nämnden finner att han eller hon skäligen bör ersättas. Nämnden får också bevilja förskott på ersättningen. Nämnden har på senare tid inte beslutat om sådan ersättning.

Det är inte ovanligt att studenten företräds av något ombud, ofta en advokat.

5.6 Nämndens beslut

I avsnitt 3 beskrivs vad ett beslut om avskiljande innebär. Utöver detta kan följande tilläggas.

Enligt 21 § avskiljandeförordningen skall de läroanstalter och antagningsmyndigheter som berörs av ett beslut om avskiljande eller ett beslut om upphävande av avskiljande genast underrättas om beslutet. Även Centrala studiestödsnämnden (CSN) skall underrättas. Med tanke på att antagning till högskoleutbildning sker centralt genom samordnat förfarande, underrättar nämnden förutom berörda lärosäten vid behov även Verket för högskoleservice (VHS) om sitt beslut.

Ett avskiljande kan avse all högskoleutbildning, vissa slag av utbildningar, t.ex. vård- och lärarutbildningar, eller bara den aktuella utbildningen. I ganska många ärenden har HAN avskiljt en student från all högskoleutbildning. Till följd härav har samtliga lärosäten underrättats om besluten. När nämnden har avskiljt studenten från vissa slag eller visst slag

av utbildning har det gällt att i beslutet och framför allt i underrättelserna till lärosätena tillräckligt noga ange dessa utbildningar. Detta har inte sällan, med nuvarande utbildningsstruktur där inslag av vissa utbildningsmoment kan förekomma utan att det direkt framgår av utbildningens namn, visat sig förenat med vissa svårigheter och ofta krävt ganska omfattande efterforskningar om olika utbildningars innehåll.

Nämnden har ingen närmare kännedom om underrättelserna verkligen nått ansvariga antagningshandläggare vid de lärosäten som inte själva deltagit i ärendet inför nämnden. Åtminstone VHS tycks dock ha ett fungerande system för att förhindra att sådana studenter antas till utbildningsprogram genom samordnad antagning.

Nämndens beslut kan överklagas till länsrätten av såväl studenten som lärosätet. Studenterna har förhållandevis ofta överklagat nämndens beslut (se vidare avsnitt 6). Möjligheten för lärosätet att överklaga har tillkommit på senare tid. Fram till utgången av 1998 hade inget lärosäte överklagat något av nämndens beslut. Under vårterminen 1999 överklagade dock ett lärosäte ett av nämndens beslut.

5.7 Sekretess

Nämnden får under handläggningen ofta tillgång till material av mycket känslig natur. Att så skulle bli fallet förutsågs vid nämndens tillkomst. Särskilda sekretessregler gäller därför för ärenden om avskiljande. Enligt 7 kap. 27 § sekretesslagen (1980:100) gäller sekretess i ärende om avskiljande av studerande från högskoleutbildning för uppgift om enskilda hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det kan antas att den som uppgiften rör eller någon honom närstående lider betydande men om uppgiften röjs. Sekretess gäller dock inte beslut i ärendet.

De intressen som bär upp offentlighetsprincipen gör sig starkt gällande i ärenden om avskiljande. Det s.k. *skaderekvisitet* har därför utformats så att sekretess gäller endast om det kan antas att den som uppgiften rör eller någon honom närstående lider *betydande men* om uppgiften röjs. I praktiken torde därför sekretessen omfatta endast uppgifter om psykisk sjukdom, abnormitet, missbruk av alkohol eller narkotika eller allvarlig brottslighet, allt under förutsättning att det skärpta skaderekvisitet kan anses uppfyllt. En uppgift om att en studerande är föremål för prövning av nämnden kan dock inte i sig anses medföra sådant betydande men, att den skulle kunna sekretessbeläggas (Corell m.fl., Sekretesslagen, 3 uppl. 1992, sid. 227–228).

Nämnden har inte upplevt något problem i samband med hanteringen av sekretessfrågorna. Allmänheten har – åtminstone på senare tid – inte heller visat något större intresse av att ta del av nämndens handlingar.

I sammanhanget skall det tilläggas att nämnden, med hänsyn till att besluten ofta grundas på för den enskilde ingående uppgifter av personligt slag, valt att utforma sina beslut på så sätt att det av besluten framgår att nämnden haft tillgång till sådana uppgifter utan att dessa närmare redovisas i själva besluten.

6

Ärendestatistik 1988-98

6.1 Inkomna ärenden

Under åren 1988-1998 har HAN handlagt sammanlagt 42 ärenden om avskiljande från högskoleutbildning.

Sammanlagt 31 av de 42 ärendena inleddes genom anmälan av rektor för berörd högskola. Elva av ärendena inleddes genom att en tidigare avskild student begärde omprövning av nämndens beslut.

Tabell 1: Inkomna ärenden hos HAN 1988-98

Inkomna ärenden (totalt)	42
Efter anmälan av rektor	31
Efter begäran om omprövning	11

Med vissa undantag har det till nämnden inkommit ungefär tre till fyra ärenden per år. De första fem åren inkom nästan enbart nyanmälningar. Ungefär hälften av ärendena brukar numera utgöras av begäran om omprövningar av tidigare beslut om avskiljande.

Regeringen bedömde inför nämndens tillkomst att nämnden i ett inledningsskede skulle få handlägga relativt många ärenden, eftersom det antagligen fanns ett uppdämt behov inom högskolan. När verksamheten stabiliserades räknade regeringen med att det kunde bli fråga om cirka tio ärenden årligen (prop 1986/87:100 bil.10, s. 208). Så har dock inte blivit fallet. Det kan finnas flera förklaringar till detta. En förklaring kan naturligtvis vara att antalet möjliga ärenden överskattades. Enligt nämndens erfarenhet är även andra förklaringar tänkbara. Det låga ärendeantalet kan delvis bero på att nämnden fortlopande har informerat företrädare för universitet och högskolor om förutsättningarna för avskiljande. Onödiga anmälningar har därmed kunnat undvikas. I vissa fall torde anmälningar till nämnden också ha undvikits genom högskolornas aktiva studierådgivning och annan stödjande studiesocial verksamhet. Högskolorna kan också ha använt sig av möjligheten av avråda studenter till fortsatta studier eller överenskommit med studenten om frivilligt studieuppehåll. Redan förekomsten av HAN och ett uttalat hot från högskolans sida torde i detta

sammanhang innebära att den ”kloke” studenten omedelbart avbryter studierna tillfälligt för att inte riskera att bli avskiljd. I något fall har uppkomna problem lösts genom disciplinära åtgärder. I något fall har nämnden också erfarit att högskolan inte velat ta risken av ”förlora” i nämnden, och därför undvikit att inkomma med anmälan.

Det övervägande antalet ärenden har gällt de stora universitetet och högskolorna. Vad orsakerna kan vara till att de mindre högskolorna, som sammantagna utbildar ett ganska stort antal studenter, inte har förekommit i nämndens ärenden i den omfattning som man statistiskt skulle kunna förvänta sig har nämnden inte närmare undersökt.

6.2 Kön fördelning

Av totalt 31 anmälningar från högskolerektorer avsåg 12 anmälningar kvinnliga studenter och 19 anmälningar manliga studenter.

Elva ärenden inleddes efter begäran av studenter om omprövning av avskiljande beslut. Nio av omprövningsärendena rörde manliga studenter och övriga två en kvinnlig student (se tabell 3). Siffrorna nedan i tabellen avser antalet ärenden, inte antalet avskiljda studenter som begärt omprövning. Vissa personer har således begärt omprövning flera gånger.

Tabell 2: Anmälningar fördelade på kön

Anmälda studenter (totalt)	31
Kvinnor	12
Män	19

Tabell 3: Begäran om omprövning fördelat på kön

Omprövningar (totalt)	11
Kvinnor	2
Män	9

6.3 Utbildningsområden

De allra flesta anmälningarna har rört studenter som utbildar sig inom vård- och omsorg, t.ex. läkarutbildning eller sjuksköterskeutbildning. Sex anmälningar har avsett studenter inom naturvetenskapliga/tekniska utbildningar samt fyra anmälningar utbildningar inom undervisningsområdet (inkl. förskollärare). Övriga utbildningsområden har endast förekommit någon enstaka gång eller inte alls.

Tabell 4: Anmälningar fördelat på utbildningsområde. Det bör anmärkas att några av de anmälda studenterna har studerat vid flera olika utbildningar. Tabellen redovisar vad som bedömts vara den i första hand aktuella utbildningen.

Behandlade anmälningar (totalt)	31
<i>Studentens utbildningsområde</i>	
Humaniora (inkl. teologi)	1
Juridik och samhällsvetenskap	1
Undervisning (inkl. förskollärare)	4
Naturvetenskap och teknik	6
Lant- och skogsbruk	–
Vård- och omsorg	18
Konstnärliga utbildningar	–
Flera områden samtidigt	1

6.4 Nämndens beslut

Anmälningarna

Av totalt 31 behandlade anmälningar ledde slutligen 20 till avskiljande av berörda studenter. Det vanligaste har varit att studenterna avskiljts från pågående utbildning och annan utbildning av samma slag. I sju fall ledde anmälningarna till att studenterna avskiljdes från all högskoleutbildning.

I elva ärenden ledde anmälningarna inte till något avskiljande. Antingen har anmälan avslagits/lämnats utan åtgärd eller avvisats eller avskrivits efter återkallelse av högskolan.

Av de ärenden som avskrivits efter återkallelse (sammanlagt sex ärenden) härrör fem från perioden 1988-92. Att en relativt hög andel av anmälningarna återkallades de första åren av nämndens verksamhet torde bero på flera saker. I början av nämndens verksamhet hade högskolorna inte så god kännedom om gällande bestämmelser. Först i samband med att anmälan behandlades av nämnden har högskolan insett att bestämmelserna inte varit tillämpliga på de aktuella studenterna, varefter anmälan återkallats. I andra fall har studenterna avbrutit sina studier eller underkastade sig läkarvård frivilligt, varefter högskolan har återkallat sina anmälan.

Tabell 5: Nämndens beslut – anmälda studenter

Behandlade anmälningar (totalt)	31
<i>Nämndens åtgärd</i>	
Beslut om avskiljande (totalt)	20
– från pågående utbildning	–
– från pågående och samma slags utbildning	13
– från all utbildning	7
Avslag/anmälan lämnad utan åtgärd	4 ⁴
Avvisning ⁵	1
Avskrivning efter återkallelse av högskolan	6

HAN har möjlighet att interimistiskt avskilja en student från utbildningen i avvaktan på att ärendet slutligt kan avgöras (se avsnitt 5.3).

I 13 ärenden har nämnden också fattat beslut om att interimistiskt avskilja studenten från högskoleutbildning. Att studenten avskiljts interimistiskt har inte alltid fått till följd att studenten till slut också avskiljts. Det har t.ex. hänt att en högskola återkallat sin anmälan innan nämnden tagit slutlig ställning i ärendet. Ärendet har då avskrivits.

Omrövningarna

I sammanlagt elva ärenden har studenter begärt omprövning av ett tidigare fattat beslut om avskiljande. I vissa fall har det rört sig om en person som återkommit flera gånger med sin begäran. Utgången av nämndens prövning framgår av tabell 6.

Tabell 6: Nämndens beslut – begäran om omprövning

Omrövningar (totalt)	11
<i>Nämndens åtgärd</i>	
Helt avslag på studentens begäran	2
Delvis bifall till begäran	3
Helt bifall till begäran	6

⁴ Siffran inbegriper ett ärende, som inkom 1998, men som avgjordes slutligen i februari 1999.

⁵ Med avvisning avses att ärendet inte prövats i sak. Det aktuella ärendet refereras i avsnitt 3.2.

Att nämnden helt har avslagit studentens begäran innebär att det tidigare beslutet om avskiljande stått fast. Att nämnden delvis bifallit studentens begäran innebär att nämnden tillåtit att studenten fått återuppta viss högskoleutbildning men inte i den omfattning som studenten begärt. Att nämnden helt bifallit studentens begäran innebär att studenten fått återgå till studierna efter sina önskemål, i regel med tillträde till all högskoleutbildning.

6.5 Grunderna för avskiljande

Av 4 kap. 6 § högskolelagen framgår, som redan har angetts, att en student tills vidare skall avskiljas från utbildningen i fall då studenten lider av psykisk störning, missbrukar alkohol eller narkotika, eller har gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet. Som ytterligare förutsättning för ett avskiljande gäller att det, till följd av något av dessa förhållanden, bedöms föreligga en påtaglig risk att studenten kan komma att skada annan person eller värdefull egendom under utbildningen.

Tabell 7 visar hur ofta de olika grunderna (psykisk störning/missbruk/allvarlig brottslighet) förekommit då nämnden fattat beslut om avskiljande. Det bör först påpekas att nämnden, förutom angivna grunder, alltid bedömt att det dessutom förelagat en påtaglig risk att studenten till följd härav kunde komma att skada annan person eller värdefull egendom under utbildningen.

Av tabellen framgår att flertalet avskiljanden har grundats på att studenten antingen gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet eller lidit av psykisk störning. Vad gäller allvarlig brottslighet har det ofta rört sig om grova narkotikabrott. I inte så få fall har förutom missbruk även psykisk störning eller allvarlig brottslighet förelagat .

Tabell 7: Grunder för avskiljande

Beslut om avskiljande (totalt)	20
<i>Grunder för besluten:</i>	
– Psykisk störning	6
– Missbruk	2
– Allvarlig brottslighet	7
– Psykisk störning + missbruk	3
– Psykisk störning + allvarlig brottslighet	1
– Missbruk + allvarlig brottslighet	1

6.6 Överklagade ärenden

HAN har under perioden 1988–98 behandlat 42 ärenden om avskiljande (anmälningar och omprövningar). I sammanlagt 13 ärenden har studenter överklagat beslut om avskiljande. I tre av dessa ärenden ändrades nämndens beslut av överinstansen.

I två fall har studenter överklagat nämndens beslut om interimistiskt avskiljande. I ett av dessa ärenden ändrades nämndens beslut av överinstansen.

Av den tidigare redogörelsen har framgått att högskolorna numera har ställning som studentens motpart, såväl inför nämnden som inför överinstansen. Fram till utgången av 1998 hade inget lärosäte överklagat något av nämndens beslut. Under vårterminen 1999 överklagade dock ett lärosäte ett av nämndens beslut. Länsrätten i Stockholms län avslog emellertid överklagandet i juni 1999.

Både studenten och vederbörande lärosäte har rätt att i högre instans åberopa nya omständigheter och nya utredningar, t.ex. om allvaret i den psykiska störningen.

7

Avslutande synpunkter

I föreliggande rapport har HAN redogjort för verksamheten åren 1988–1998. Nämnden vill understryka att det inte ankommer på nämnden själv att utvärdera sin egen verksamhet. Denna rapport kan emellertid utgöra ett bidrag till underlaget för en sådan utvärdering. I detta sammanhang vill nämnden lämna några avslutande synpunkter som grundar sig på erfarenheterna från de gångna åren.

Behovet av att kunna avskilja studenter som utgör en påtaglig risk under utbildningen har inte ifrågasatts under senare tid. Ett avskiljande av en student från en högskoleutbildning är emellertid ett mycket ingripande beslut för den enskilde. Det är därför uppenbart att ett sådant beslut först kan tas när alla de krav som rättssäkerhetsaspekten kan kräva har iakttagits. Det är mot denna bakgrund som tillkomsten av nämnden skall ses. De skäl för att inrätta nämnden som anges i den proposition vari regeringen föreslog detta (prop. 1986/87:100 bil. 10) gäller fortfarande.

Antalet ärenden hos nämnden har varit förhållandevis ringa. I avsnitt 6.1 har redogjorts för tänkbara orsaker. Nämnden vill särskilt framhålla att det låga ärendeantalet delvis kan bero på att nämnden fortlöpande har informerat företrädare för universitet och högskolor om förutsättningarna för avskiljande. Vid flertalet högskolor blir frågan om avskiljande av en student mycket sällan aktuell. De allmänna kunskaperna om avskiljande och förutsättningarna kan därför inte väntas vara särdeles goda. Den information som nämnden har lämnat har därför varit behövlig och med stor sannolikhet bidragit till att de ärenden som ändå har förts till nämnden under senare år i regel har varit förhållandevis väl utredda och av sådan beskaffenhet att nämndens prövning varit befogad.

Enligt nämndens mening finns det, det ringa antalet ärenden till trots, inte skäl att utvidga bestämmelserna om avskiljande till att omfatta exempelvis olämplighet för kommande yrkesroll. Nämnden har redogjort för övervägandena kring denna fråga i avsnitt 3.9. Det kan enligt nämnden finnas skäl för en viss lämplighetskontroll vid antagning till vissa typer av utbildningar, främst lärar- och vårdutbildningar, samt inför praktikperioder

under dessa utbildningar. Frågan härom synes emellertid först behöva utredas ytterligare.

Det finns emellertid anledning att befara att högskolornas möjligheter att upptäcka studenter som kan utgöra en påtaglig risk för sin omgivning eller på annat sätt är olämpliga för kommande yrkesroll allmänt kommer att minska i framtiden. Högskolan har under senare år fått allt fler studenter, medan antalet lärare inte ökat nämnvärt. Fler studenter per lärare innebär att högskolans lärare har fler studenter att utbilda och examinera. Examinationerna inriktas till stor del på skriftliga tentamina. Kontakt-tytorna mellan lärare och studenter har minskat, vilket medför minskade möjligheter för högskolans lärare att göra kvalitativa bedömningar av t.ex. lärlämplighet och av studentens personlighetsutveckling. Möjligheterna att lära känna enskilda studenter har sålunda minskat. Dessa förhållanden kan i sin tur medföra försvårade möjligheter att tidigt upptäcka studenter som bör avrådas från vidare utbildning eller, i värsta fall, bli föremål för prövning om avskiljande.

Frågor om avskiljande prövas nu av en central myndighet. Detta synes vara en lämplig ordning. Alternativet vore att låta varje universitet och högskola själv fatta beslut som första instans. Mot detta talar dock många skäl, förutom ärendenas karaktär, kanske främst att ärendena förekommer så sällan och att ett stort antal högskolor är förhållandevis små enheter. Många studenter byter numera också ofta studieort, en utveckling som statsmakterna överlag sett positivt på. Enligt nämndens erfarenhet byter även de studenter som kan bli aktuella för avskiljande minst lika ofta studieort och lärosäte under utbildningen som andra studenter. De skäl som talar för ett avskiljande av sådana studenter vid ett lärosäte gör sig emellertid ofta gällande med samma styrka i fråga om liknande utbildning vid ett annat lärosäte.

För att handläggningen skall bli så snabb och rationell som möjligt krävs i varje ärende goda kunskaper i utbildningsfrågor inom högskoleväsendet och kunskaper om hur högskolan är organiserad. Enligt nämndens mening fungerar den nuvarande organisatoriska lösningen väl. Den sammansättning som nämnden har fått med ledamöter, som har särskilda kunskaper inom vissa områden, och med föredragande, som i sin ordinarie anställning hos Högskoleverket sysslar med högskolefrågor, har i hög grad bidragit till att nämndens arbete har kunnat bedrivas effektivt. Samarbetet med Högskoleverket och dess föregångare som värdmyndighet har genomgående fungerat väl.

Bilaga 2

Utblick

Internationellt sett har Högskolans avskiljandenämnd få motsvarigheter. Frågan om hur man hanterar studenter som kan utgöra en fara under utbildningen har i stället lösts på olika sätt, beroende på utformningen av respektive lands rättssystem och uppbyggnaden av dess universitetssektor. Nämnden har som jämförelse inhämtat närmare upplysningar om förhållandena i två nordiska grannländer, Norge och Finland. Såvitt gäller Norge har vi, förutom skriftliga källor, även inhämtat vissa upplysningar från jurister verksamma vid norska universitet. När det gäller Finland har nämnden avlagt ett studiebesök i Helsingfors i maj 1998. Under studiebesöket fick nämnden möjlighet att sammanträffa med företrädare för såväl Undervisningsministeriet som Helsingfors universitet.

Norge

Frågan om hur man hanterar situationer där studenter kan utgöra fara för sin omgivning har även varit föremål för debatt i Norge och har också behandlats i norsk universitetslagstiftning. De norska bestämmelserna har vissa likheter med såväl de svenska disciplinreglerna som avskiljanderegler, men skiljer sig också i viss utsträckning från dessa.

Den norska universitetslagen (Lov om universiteter og høyskoler, Lov nr 22 1995) trädde i kraft den 1 januari 1996. Lagen gäller förutom universiteten även statliga högskolor. Den norska universitetslagen innehåller bestämmelser om s.k. *bortvisning* respektive *utestenging* av studenter.

Enligt 42 § universitetslagen⁶ kan en student som trots skriftlig varning upprepade gånger uppträder på ett sätt som är gravt störande för medstudenter eller verksamheten vid universitetet, *bortvises* (här närmast ”avstängas”) från bestämda *områden* vid universitetet i upp till ett år. Om en student inte respekterar en sådan avstängning kan studenten komma ifråga för *utestenging* (här närmast ”utestängning”) från studierna i upp till ett år. Ett beslut om *bortvisning* är avsedd att vara mildare och mer nyanserat medel än en fullständig *utestenging* från universitetet.

⁶ Den följande framställningen bygger, om inte annat anges, på Jan Fridthjof Bernt, Lov om universiteter og høyskoler med kommentarer, 2 uppl. 1998, sid. 140-156.

Enligt samma paragraf kan också en student *utestenges* från studierna i upp till tre år om denne uppträtt på ett så grovt klandervärt sätt att det har skapat fara för liv och hälsa för patienter, klienter, daghemsbarn, elever eller andra som studenten har att göra med som ett led i klinisk undervisning eller praktiktjänstgöring. Detsamma gäller om studenten gjort sig skyldig till grovt brott mot tystnadsplikt eller annat grovt olämpligt uppträdanden.⁷

Beslut om *bortvisning* och *utestenging* enligt 42 § fattas av universitetets styrelse. För att styrelsen skall kunna besluta detta måste beslutet fattas med två tredjedels majoritet. Studenten kan överklaga styrelsens beslut till regeringen (departementet). Det finns även möjlighet till domstolsprövning av beslutet.

De aktuella norska bestämmelserna infördes trots motstånd från studentorganisationerna. Vissa universitetsjurister som nämnden har varit i kontakt med anser ändå att det beskrivna förfarandet har flera nackdelar ur universitetens synpunkt. För det första medför regeln om två tredjedels majoritet i styrelsen att det kan vara mycket svårt att få en student ”fälld” och avstängd/avskiljd. Det räcker att studenten lyckas övertyga en minoritet av ledamöterna för att undgå ett negativt beslut. För det andra kan ett förfarande också bli mycket dyrt för ett universitet. Berörd student har nämligen rätt till biträde av advokat i ärendet och universitetet är skyldigt att stå för denna kostnad. Följden kan bli att universitetet tvingas betala advokatkostnader på ibland upp till 50-60 000 norska kronor. Allt detta gör att universitetet ibland kan tveka att inleda ett berättigat förfarande mot en student.

Under arbetet med universitetslagen väcktes även frågan om inte universitetet också borde kunna göra en mer generell lämplighetsprövning och besluta att utestänga en student mer eller mindre permanent från en utbildning. Det skulle gälla de fall då studenten hade visat att han inte var lämpad till det yrke som utbildningen normalt leder fram till. Den norska regeringen föreslog också en bestämmelse om att en student som bl.a. dömts för straffbar handling som inte var förenlig med senare yrkesutövning, skulle kunna *utestenges* i upp till tre år och för all framtid om det var klarlagt att detta förhållande gjorde studenten varaktigt olämplig för det yrke utbildningen ledde fram till. Stortinget avvisade dock förslaget bl.a. med

⁷ Även vid fall av fusk och annat oredligt uppträdande vid examination kan studenten utestängas från universitetet och dessutom fråntas rätten att avlägga examen i upp till ett år (42 § tredje punkten universitetslagen).

hänvisning till att de aktuella utbildningarna även kunde användas i andra yrkesmässiga sammanhang än den traditionella, t.ex. för arbete inom forskning och administration (jfr t.ex. läkarutbildning). *Utestenging* från ett yrke borde i stället ske vid den tidpunkt då detta problemet var aktuellt. Denna typ av värdering borde då vara en fråga för aktuella statliga tillsynsmyndigheter, inte för utbildningssystemet, ansåg Stortinget.

Stortinget bad emellertid regeringen att återkomma med ett nytt förslag i frågan, eftersom det var tydligt att det norska regelverket uppvisade brister i förhållande till vissa situationer. Det gällde främst fall där man på grundval av kunskap om studentens personliga förhållanden ansåg det oförsvarligt att studenten deltog i praktiktjänstgöring som medförde kontakt med patienter, klienter, elever, barn m.m. Det fanns ett klart behov av att kunna gripa in även *innan* studenten begått en sådan allvarlig förseelse som kunde föranleda *utestenging* genom beslut av universitetsstyrelsen.

Genom en ändring 1997 fick sedermera universitetslagen en ny bestämmelse, 42 a §, som tog sikte på detta behov. Stadgandet innehåller bestämmelser om *utestenging* på grund av brott.

I 42 a § universitetslagen föreskrivs att det kan krävas att studenterna uppvisar polisintyg vid antagning till utbildningar där studenter kommer i kontakt med patienter, klienter, daghemsbarn, elever eller andra som en del av klinisk undervisning eller praktiktjänstgöring. Intyget skall utvisa om studenten är misstänkt, tilltalad eller dömd för sexuella övergrepp, grova våldsförbrytelser eller olika typer av narkotikabrott.

Samma stadgande föreskriver också att den som är dömd för gärning som innebär att han eller hon kan anses som oskickad att delta i arbete med patienter, klienter, daghemsbarn, elever och andra kan *utestengas* från praktiktjänstgöring eller klinisk undervisning om ett deltagande kan anses oförsvarligt på grund av den kontakt studenten får med dessa personer i detta sammanhang. Stadgandet ger också möjlighet till interimistisk *utestenging* av studenter i vissa fall.

En ny nationell nämnd avgör, på anmälan av universitetsstyrelsen, om studenten skall nekas rätten att delta i klinisk undervisning eller praktiktjänstgöring. Nämnden skall ha fem ledamöter och utnämns av regeringen (departementet). Ordföranden skall uppfylla kraven på høyesterettsdomare (d.v.s. domare i Norges Högsta domstol) och två av ledamöterna skall utnämnas efter förslag från studentorganisationerna.

Av det redovisade framgår att de norska bestämmelserna, till skillnad från de svenska, har begränsats till att endast avse vissa typer av undervisning, nämligen moment då studenter möter patienter, elever och liknande.

Vidare kan endast brott utgöra grund för *utestenging*. I Sverige kan även psykisk störning och missbruk utgöra grund för ett avskiljande från högskoleutbildning. Under beredningen av den norska lagbestämmelsen väcktes förslag om att också "alvorlige rusmiddelproblem" eller "psykisk lidelse" skulle kunna utgöra grund för *utestenging*. Förslaget blev dock aldrig verklighet bl.a. på grund av att det ansågs svårt att dokumentera sådana grunder och i vissa fall kunde hota studenternas rättssäkerhet.

De norska bestämmelserna är sålunda inte lika långtgående som de svenska. I ett avseende går dock den norska bestämmelsen längre än de svenska reglerna. Den norska bestämmelsen medger att en typ av förhandskontroll av studenternas lämplighet sker vid antagning till utbildningar med klinisk undervisning och praktiktjänstgöring. Frågan om förhandskontroll vid antagning till vissa utbildningar m.m. har dock på senare tid väckts även i Sverige genom betänkandet *Lämplighetsprövning av personal inom förskoleverksamhet, skola och skolbarnomsorg* (SOU 1998:69) och betänkandet *Att lära och leda* (SOU 1999:63).

Finland

Finland har nyligen fått ett för universitets- och högskolesektorn gemensamt regelverk. Tidigare hade varje universitet och högskola sina egna speciallagar som reglerade verksamheten vid respektive lärosäte.

Den nya universitetslagen (1997 nr 645) trädde i kraft den 1 augusti 1998 och innehåller grundläggande bestämmelser om bl.a. undervisning och forskning, organisation, personalen och studenterna. Universitetslagen kompletteras genom den nya universitetsförordningen (1998 nr 115) som innehåller ytterligare bestämmelser om verksamheten vid lärosätena. De båda författningarna innehåller färre antal bestämmelser än motsvarande svenska högskoleförfattningar. I stället överlättes i stor utsträckning på varje enskilt lärosäte att själv reglera sin verksamhet. Enligt 19 § universitetslagen kan en studerande som inom universitetet gjort sig skyldig till en förseelse som riktar sig mot undervisning eller forskning bestraffas med varning eller avstängning för viss tid, dock högst ett år. Beslutet om avstängning kan överklagas till länsrätt. Besvärsförbud råder mot länsrättens beslut. Ett beslut om avstängning kan verkställas omedelbart, om inte universitetet eller länsrätten beslutar annat.

Av 20 § universitetsförordningen framgår att beslut om varning fattas av universitetets rektor. Beslut om avstängning skall dock fattas av univer-

sitetets styrelse. Innan ett disciplinärt ärende behandlas skall studenten bevisligen underrättas om den förseelse som anklagelsen gäller samt ges tillfälle att bli hörd i saken.

De finländska regelverket liknar de svenska disciplinbestämmelserna i 10 kap. högskoleförordningen. I båda fallen gäller sålunda att studenten skall ha gjort sig skyldig till någon slags förseelse. De svenska disciplinbestämmelserna är dock mer detaljerade bl.a. vad gäller vilka förseelser som kan föranleda disciplinpåföljd. Vidare kan noteras att de svenska disciplinbestämmelserna endast medger att en student avstängs från högskolan i högst sex månader.

Finland saknar dock regler motsvarande de svenska och norska bestämmelserna om avskiljande/utestänging. Enligt uppgift övervägdes det under arbetet med de nya universitetsförfattningarna om även Finland skulle inrätta en myndighet liknande HAN med möjlighet att mer permanent avskilja studenter från högskoleutbildning. Tanken stötte emellertid på motstånd från såväl studentföreträdare som psykiatriskt sakkunniga. Inom den finländska universitetssektorn betonas också rätten till studieplats mycket starkt. Mot denna bakgrund och med hänsyn till att endast ett mycket ringa antal studenter kunde komma att beröras av ett avskiljande från högskoleutbildning ansågs det inte heller föreligga något påtagligt behov av att införa en ordning liknande den svenska.

Bilaga 3

Utdrag ur högskolelagen (1992:1434) (i dess lydelse den 1 augusti 1999)

4 kap. Studenter na

6 § Regeringen får meddela föreskrifter om att en student tills vidare skall avskiljas från utbildningen i fall då studenten

1. lider av psykisk störning,
2. missbrukar alkohol eller narkotika, eller
3. har gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet.

Som ytterligare förutsättning för ett avskiljande gäller att det, till följd av något sådant förhållande som avses i första stycket 1–3, bedöms föreligga en påtaglig risk att studenten kan komma att skada annan person eller värdefull egendom under utbildningen.

7 § En för högskolan gemensam nämnd skall pröva frågor om avskiljande. Nämndens ordförande skall vara jurist och ha erfarenhet som domare.

Nämndens beslut i avskiljandefrågor får överklagas till allmän förvaltningsdomstol av studenten och högskolan.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Ett beslut om avskiljande skall, om den som har avskilts begär det, omprövas efter två år. Lag (1996:555).

Bilaga 4

Förordning (1987:915) om avskiljande av studenter från högskoleutbildning (i dess lydelse den 1 augusti 1999)

Förutsättningar för avskiljande

1 § En student i högskoleutbildning får avskiljas från utbildning inom universitet eller högskola under de villkor som anges i 4 kap. 6 § högskolelagen (1992:1434).

Frågor om avskiljande prövas av Högskolans avskiljandenämnd. Nämnden tar upp sådana frågor endast efter skriftlig anmälan från rektor för ett universitet eller en högskola eller den som rektor har utsett. Förordning (1993:809).

Verkan av ett avskiljande

2 § Ett beslut om avskiljande skall alltid innebära att studenten tills vidare inte får fortsätta den pågående utbildningen.

Om inte avskiljandenämnden förordnar annat, skall ett beslut om avskiljande också innebära att studenten tills vidare inte får antas till annan utbildning av samma slag.

Ett beslut om avskiljande kan även innehålla förordnande att studenten tills vidare inte får antas till någon annan högskoleutbildning. Förordning (1993:809).

3 § Ett beslut om avskiljande skall, på skriftlig begäran av den som beslutet avser, omprövas sedan två år förflutit från det beslutet meddelades.

Vid en sådan omprövning gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs om avskiljande.

Upphävande av avskiljande

4 § När ett beslut om avskiljande upphävs får studenten utan särskild ansökan återuppta utbildningen och tillgodoräkna sig den tidigare fullgjorda utbildningen. Förordning (1993:809).

Högskolans avskiljandenämnd

5 § Högskolans avskiljandenämnd består av en ordförande och fyra andra ledamöter. De utses av regeringen för högst tre år.

Ordföranden skall vara lagfaren och erfaren i domarvärv. Av de övriga ledamöterna skall en vara psykiatriskt sakkunnig, två ha särskild insikt i förhållandena inom universitet och högskolor och en företräda allmänna intressen.

För varje ledamot skall finnas ett tillräckligt antal ersättare, som skall utses av regeringen för samma tid som ledamoten. Vad som sägs i andra stycket om behörighetsvillkor för en ledamot skall gälla även ledamotens ersättare. Ersättare inträder vid förhinder för den ordinarie ledamoten. Förordning (1993:809).

Ärendenas handläggning m. m.

6 § Nämnden är beslutförför när ordförande och tre andra ledamöter är närvarande.

Kallelse till sammanträde med nämnden sker i den ordning ordföranden bestämmer. Om det finns mer än en ersättare för ordförande, skall ordföranden förordna i vilken ordning de skall inträda.

Ordföranden får ensam fatta beslut som inte innefattar slutligt avgörande i sak. Beslut som avses i 13 § andra stycket och 14 § får dock ordföranden fatta ensam endast om förhållandena är sådana att besluten inte kan anstå till nästa sammanträde med nämnden.

Beslut som har fattats av ordföranden skall anmälas vid nästa sammanträde med nämnden.

7 § Mot ledamot och ersättare skall gälla samma jäv som i fråga om domare.

8 § Vid omröstning i nämnden gäller i tillämpliga delar bestämmelserna i 29 kap. rättegångsbalken om omröstning i brottmål med endast lagfarna ledamöter. Ordföranden säger dock sin mening först.

8 a § Det lärosäte som avses i 1 § andra stycket skall vara studentens motpart hos nämnden. Förordning (1996:556).

9 § Har en fråga om avskiljande anmälts till nämnden skall studenten få del av anmälningen och få tillfälle att yttra sig över den. Förordning (1993:809).

10 § Nämnden skall tillse att ärendena blir tillräckligt utredda.

Om studenten önskar lämna uppgifter muntligen inför nämnden bör han beredas tillfälle till det. Förordning (1993:809).

11 § Den som på nämndens begäran har inställt sig till muntlig förhandling, får tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle samt ersättning för mistad inkomst eller annan ekonomisk förlust, om nämnden finner att han skäligen bör ersättas. Nämnden får bevilja förskott på ersättningen. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott finns i förordningen (1982:805) om ersättning av allmänna medel till vittnen, m.m.

12 § Ordföranden får begära in förklaringar, upplysningar eller yttranden i ärenden hos nämnden samt pröva frågan om utlämnande av allmänna handlingar och frågan om överklagande av nämndens beslut har kommit in i rätt tid.

Ordföranden får besluta att den som är särskilt förordnad som föredragande får vidta sådana åtgärder i ordförandens ställe.

13 § Om det finns grundad anledning anta att en student bör avskiljas från högskoleutbildning får nämnden vid behov anmoda den studenten att låta undersöka sig av den läkare som anvisas honom.

Har nämnden anmodat studenten att läkarundersöka sig, får nämnden besluta att studenten skall avskiljas från utbildningen i avvaktan på att ärendet slutligt kan avgöras. Förordning (1993:809).

14 § Om nämnden finner att det finns särskilda skäl, får den, även i annat fall än som avses i 13 §, förordna att studenten skall avskiljas från utbildningen i avvaktan på att ärendet slutligt kan avgöras. Förordning (1993:809).

15 § Om studenten inte har inställt sig till läkarundersökning inom ett år från anmodan därom, skall nämnden pröva frågan om avskiljande på det material nämnden har tillgängligt. Förordning (1993:809).

16 § Bestämmelserna i 20 och 21 §§ förvaltningslagen (1986:223) skall tillämpas även på beslut enligt 13 § andra stycket och 14 §.

17 § Ärendena avgörs efter föredragning av särskilt utsedd föredragande.

Ordföranden får överta beredning och föredragning av ärende.

Övriga bestämmelser

18 § I 22 a § förvaltningslagen (1986:223) finns bestämmelser om överklagande hos allmän förvaltningsdomstol. Andra beslut än slutliga beslut om avskiljande samt beslut om interimistiskt avskiljande enligt 13 eller 14 § får inte överklagas.

Det lärosäte som avses i 1 § andra stycket skall vara studentens motpart hos domstolen. Förordning (1998:1102).

19 § Nämnden beslut skall gälla omedelbart, om inte nämnden bestämmer något annat.

20 § Nämnden har det ansvar för verksamheten och de uppgifter som anges i 6, 7, 9 och 11 §§ verksförordningen (1995:1322).

För den personal som utför arbete åt nämnden har nämndens ordförande det ansvar som anges i 8 § verksförordningen.

Följande föreskrifter i verksförordningen skall tillämpas på nämnden:

18 § om interna föreskrifter,

27 och 28 §§ om myndighetens regelgivning,

29 § om inhämtande av uppgifter m.m.,

30 § om ärendeförteckning,

31 § om myndighetens beslut. Förordning (1996:556).

21 § De läroanstalter och antagningsmyndigheter som berörs av ett beslut om avskiljande eller ett beslut om upphävande av avskiljande samt Centrala studiemedelsnämnden skall genast underrättas om beslutet. Förordning (1992:731).

22 § Ärenden föredras inför nämnden eller dess ordförande av personal vid Högskoleverket.

Högskoleverket utser, efter samråd med avskiljandenämndens ordförande, befattningshavare för sådana uppgifter. Förordning (1995:941).

23 § Nämnden sammanträder i Stockholm. Om det finns särskilda skäl, får nämnden dock sammanträda på annan ort för behandling av ett visst eller vissa ärenden.

24 § Nämnden har sitt kansli hos Högskoleverket. Verket sköter med sin personal nämndens kansligöromål i enlighet med vad nämndens ordförande begär. Förordning (1995:941).

Övergångsbestämmelser

1995:251

Denna förordning träder i kraft den 1 april 1995. Beslut som har meddelats före ikraftträdandet överklagas enligt äldre bestämmelser.

1996:54

Denna förordning träder i kraft den 1 maj 1996. För beslut av nämnden som har meddelats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

1996:556

1. Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1996.
2. I fråga om ärenden om avskiljande som har anmälts till nämnden före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

